

РОЗКОПИ р. 1930 У КИЄВІ НА ГОРІ ДИТИНЦІ

Валерія Козловська

За дорученням од Всеукраїнського Археологічного Комітету ВУАН у вересні р. 1930 я перевела розкопи на горі Дитинці у Києві. ВУАК міг заасигнувати на ці розкопи обмаль грошей і через те не можна було закінчити цього року дослідів площі, що її не охопили розкопи р. 1919 ВУКОПИС-у.

З р. 1930 гору Дитинку почато забудовувати з її першого плята, ближчого до садиб, що виходять на вул. Горовіця (кол. Вел. Житомирська). Під час цих робіт знайдено дерев'яну збиту залізними цвяхами труну, в якій був людський кістяк, а трохи далі на захід у рівчачках, викопаних для підмурівків дерев'яної будови, виявлено перекрої культурного шару з пізньо-слов'янськими черепками, вугликами, з різаними оленячими рогами, перебитими кістками тварин тощо.

Отже через цей факт, а також через загрозу дальшого забудовання гори Дитинки ВУАК вніс до плану своїх найближчих дослідів території давнього Києва розкопи ще недослідженої площі гори Дитинки, щоб виявити значіння цієї гори в минулому Києва.

Гора ця становить довгий відшибок з двома плято, що з'єднані шийкою і сполучаються з садибами вул. Горовіця. Зсуви щороку зрізають їх узбіччя, оголюючи геологічні відслонення і разом з тим відкриваючи людські кістяки. На північ від Дитинки міститься столова гора Киселівка, а на південний захід, відділена Кожум'яками, друга столова гора, колишня семінарська, а нині Художнього Інституту.

Свої розкопи я зосередила на південно-східній частині другого плята Дитинки за 38 м на півд.-захід від рогу дерев'яного будинку, що міститься на шийці між двома плято. ВУКОПИС р. 1919 переводив розкопи на протилежному урвистому (північно-західньому) краї гори

Я виявила три поховання другої половини XII ст. н. е. в дерев'яних трунах і залишки землянки першої половини того ж сторіччя.

Поховання 1 (завглиб. 80 см) збереглося до колін кістяка, зорієнтованого на захід з невеликим відхиленням на північ. Кістяк лежав у основій труні, збитій залізними цвяхами. Труна виглядала ніби скриня, що в головах та ногах була завширшки однакова. П'ясть правої руки лежала на животі і тут було знайдено мідяну каблучку з роз'єднаними тонкими кінцями і грубшою середньою частиною. Ліва рука пальцями лежала на лівому плечі. З зубів та черепних швів знати, що кістяк належав молодій особі, очевидно жінці.

Поховання 2 містилося поблизу поховання 1 (за 38 см) і було зорієнтоване на південний захід. Завглибшки воно (до черепа) 77 см. Труна-скриня, що її збито залізними цвяхами з основних плах, добре збереглася і була величенька (завдовжки—1.90 м, завширшки 0.55 м). Коли знято горішню дошку—віко, то констатовано, що кістяк зберігсь доволі погано—череп потрух й залишки його вказували на те, що голова була перекинута на праву щоку. Ліва рука лежала на животі, а правиця була випростана, тільки трохи зігнута у лікті. Речей при небіжчику ніяких не було. Кістяк, очевидно жінки, був чоловічий і з зубів (потерті) видно, що належав вже літній людині.

Нарешті 3-є поховання, що містилося біля 2 й було закопане неглибоко (43 см завглибшки) належало немовляті. Потрухлий кістяк його був зорієнтований на захід—південний захід і лежав у маленькій основній труні-скрині (завдовж. 78 см, ширина 33 см), також збитій залізними цвяхами.

Усі ці три поховання, згруповані довгими стінками трун одне біля одного, оточували рештки землянки з її східного та північно-східного боку, ніби обходячи її. Можливо, що за часів цих похорон руїни зазначеного житла ще були такі свіжі, що на них було незручно ховати.

Місце колишнього житла досить виразно вималювалося сірим кольором на ґрунті з жовтої глини. Воно мало форму приблизно чотирикутника з заокругленими кутками завдовжки 5 м і завширшки близько 2 м (2—3, 10 м). Північний куток його являв собою чорну пляму, насичену вугіллям та попелом і тут було розчищено рештки печі у вигляді шматків печини—перепаленої глини (деякі з відбитками дерева). У цьому місці знайдено найбільше перебитих тваринних кісток, риб'ячу луску, фрагментів посуду. Знайдено також спідню частину горщика, заповнену риб'ячою лускою. В основі печі виявлено 4 камінці—наметні з слідами сажі, між ними частину кістяного гребінця, гарно орнаментованого „очками“. У протилежному по діагоналі південному кутку цього житла виявлено рештки вогнища, що

Являли собою суцільний ш маток (77 см × 47—50 см, завгруб. 15 см) печини, вигладженої зверху, що лежав трохи похило.

Під ним був шар вуглястої чорної землі з дрібними вугликами. Це вогнище не було насичене черепками й кісточками, як це було в печині від печі. У печині „вогнища“ знайдено зрідка дрібні черепочки, кісточки у невеликій кількості, 2—3 шматки залізної жужелиці. Кілька шматків такої самої жужелиці знайдено поблизу „вогнища“. По всій площі житла розкидано силу фрагментів посуду, тваринних перебитих кісток, знайдено окремі залізні речі, що переважно втратили свої форми від іржі. Посуд належить до звичайної пізньо-слов'янської кераміки XII ст. Тут вона дуже бідна на орнамент (переважно неорнаментована). Деякі денця мають тавра. З них мікаве одне тавро, що повторює „тризуб“, дуже близький до такого ж знаку на Святополкових монетах (поч. XII ст.). Усі фрагменти горщиків обліплені чорним попелом і видно, що їх добре уживано в господарстві. Знайдено також великий фрагмент великого амфорного посуду-корчаги¹⁾ і вушко так званого посуду

¹⁾ Відновлюємо давню слов'янську назву цього типу посуду „корчага“. Фрагменти корчаг у великій кількості знаходять у культурних шарах городищ і зв'язаних з ними іселищ часів раннього феудалізму на Україні. Зрідка знаходять також цілі посудини. Це були посудини більш-менш великого розміру з заокругленим денцем і двома грубими вухами, уміщеними у горішній частині посуду—від вінців і до рамен. Весь вичерок посудини вкритий більш-менш дрібними заглибленими рисами, що рівнобіжними кільцями охоплюють увесь вичерок корчаги. У цих посудинах зберігали вино та мед-питво. Тому він переважно обслуговував заможні верстви суспільства XII—XIII ст., які мали великі запаси різного питва у своїх льохах. З літопису ми довідуємося, що у Святославових льохах було „500 берковськовъ меду, а вина 80 корчагъ“ (Платський список літоп., вид. Археограф. Ком. 1908, с. 334). У переказі про те, як обдурили білогородці печінгів під час облоги Білогороду, зробивши два колодязі ніби з киселем та ситю (питво з меду), літопис каже: „Людьє наляша корчагу дѣжа и сыты от кладязя“ (ibidem, с. 114). Отже це промовляє за те, що з корчаги був дуже поширений і звичайний посуд за тих часів. Щодо того, що корчагами під той час іменували саме ті амфорні посудини, яких фрагменти у великій кількості знаходять у культурних шарах XII—XIII ст. на Україні, то це доводить дуже інтересний фрагмент такої посудини з написом. Це горішня частина посуду—шийки з вінцями і рамена (вуха відбиті), по яких навкруги шийки, по колу, вирізано напис літерами XII ст. „нша плона корчага“. На жаль, дальший напис відбитий, від нього залишилися 2 літери „СИ“ і частини ще двох (див. світлину на обгортці „Хроніки“). Тут цілком ясно посудину названо—„корчагою“. Цю інтересну пам'ятку матеріальної культури XII ст. знайдено років 16 тому у Києві на Старому Городі під час земляних робіт щодо упорядкування міста.

На превеликий жаль, цю річ своєчасно не передано до музею і вона, очевиднож, загинула (вона була у збірці археолога-аматора Ертеля). Залишилася світлина з неї, що її передано до київського (тепер) Історичного музею. Її ми тут і подаємо.

„київського типу“, типових для кераміки XII ст. Житло своїм південно-західнім боком виходило на схил гори над Кожум'яками, де, можливо, був вхід в нього (цю частину поруйновано зсувами). На що призначувано „вогнище“ біля входу до житла, що мало піч, сказати важко. Можливо, що тут жили якісь ремісники, напр., ковалі (на це натякають шматки залізної жужелиці біля „вогнища“). Те, що в руїнах цього житла немає ознак пожежі й знайдено рівняючи обмаль речей (крім численних черепків з посуду та тваринних кісток), дає можливість думати, що мешканці цього житла через віщось покинули його, забравши з собою все потрібне їм майно.

Отже невеликі розкопи р. 1930 на горі Дитинці виявили, що на початку XII ст. ця гора була залюднена. Крім решток житла—землянки—виявлено ще, що по всій горі розкинуто пізньо-слов'янські черепки, а на першому пляті гори в новозбудованій садибі Мікробактеріологічного інституту є виразна культурна верства цього часу.

Можливо, що дальші досліді на цій горі дадуть змогу виявити залишки і інших таких саме жител, що могли почасти належать ремісникам, які оселялися поза міськими валами. У другій половині XII ст. тут було кладовище, що, очевидно, охоплювало всю площу гори (згадаємо знайдену на 1 пляті у сад. Мікробактер. інст. дерев'яну труну і розкопи ВУКОПИС-а, що виявили низку поховань).
